

Agnieszka Bejma

STATUS PRAWNY WOLONTARIUSZA W ŚWIETLE ZNOWELIZOWANEJ USTAWY O DZIAŁALNOŚCI POŻYTKU PUBLICZNEGO I O WOLONTARIACIE ORAZ INNYCH AKTÓW NORMATYWNYCH

Słowa kluczowe:

wolontariat, ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, aktywność obywatelska, zaangażowanie społeczne, aktywność społeczna

Rozpoczęte na początku lat dziewięćdziesiątych przemiany transformacyjne otworzyły nowy rozdział w historii aktywności obywatelskiej, w tym w szczególności aktywności ochotniczej. Wprowadzenie ustroju demokratycznego, opartego na demokracji parlamentarnej i gospodarce rynkowej, uruchomiło rozwój sektora obywatelskiego. Na masową skalę zaczęły powstawać, niezależne od struktur państwowych, organizacje społeczne: fundacje, stowarzyszenia, komitety, ruchy i związki, za pośrednictwem których mogła realizować się podstawowa idea społeczeństwa obywatelskiego. Dynamiczny rozwój organizacji trzeciego sektora oraz wzrost liczby osób podejmujących dobrowolną aktywność sprawił, iż konieczne stało się prawne uregulowanie statusu wolontariuszy oraz różnych aspektów podejmowania działalności wolontariackiej, przede wszystkim zaś kwestii ubezpieczenia ochotników i zwrotu ponoszonych przez nich w trakcie wykonywania świadczeń kosztów. Podstawowym aktem normatywnym regulującym status wolontariatu i wolontariuszy w Polsce jest uchwalona w 2003 roku Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003 nr 96, poz. 873 z póź. zm.), w szczególności jej dział III zatytułowany „Wolontariat”, który precyzuje na rzecz jakich podmiotów mogą działać wolontariusze oraz jakie są obowiązki zarówno korzystającego względem ochotników, jak i ochotników względem organizacji, reguluje zasady podpisywania porozumień pomiędzy

organizacją a wolontariuszem oraz określa zakres przysługujących wolontariuszom świadczeń. Przyjęte w ustawie rozwiązania prawne sprawiły, iż wolontariat z aktywności nieformalnej stał się działalnością prawnie i formalnie uregulowaną. Ustawę uzupełniają, w myśl zasady *lex specialis derogat lex generalis* – przepisy szczegółowe zawarte w innych ustawach i rozporządzeniach, które mają pierwszeństwo przed normami generalnymi zawartymi w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

Przepisy ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie znajdują zastosowanie w dwóch spośród trzech sektorów: w trzecim sektorze organizacji obywatelskich, działających nie dla zysku oraz w sektorze publicznym, z wyłączeniem prowadzonej przez te podmioty działalności gospodarczej. Ustawa wyłączyła z regulacji sektor drugi – prywatny. Zgodnie bowiem z przepisami ustawy zadaniem ochotników nie jest wspieranie podmiotów komercyjnych prowadzących działalność gospodarczą nastawioną na osiągnięcie zysku². Dobrowolna praca społeczna jest nieodłączną i zarazem charakterystyczną częścią funkcjonowania organizacji sektora obywatelskiego, który bez wsparcia i zaangażowania wolontariuszy miałby trudności z funkcjonowaniem. Także sektor publiczny może korzystać z pomocy ochotników, jednak nie mogą oni zastępować w wykonywaniu zadań pracy etatowych pracowników.

W myśl definicji, sformułowanej w pierwszym dziale ustawy w artykule 2 punkcie 3, wolontariuszem jest każda *osoba fizyczna, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie*. Została ona zmodyfikowana w nowelizacji ustawy, przeprowadzonej w styczniu 2010 roku. Do czasu nowelizacji ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, wolontariuszem mogła zostać każda osoba, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonywała świadczenia na zasadach określonych w ustawie. Przyjęte w nowelizacji

¹ J. Kopyra, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 137.

² J. Kołodziej, *Wolontariat. Pytania i odpowiedzi*, „Służba Pracownicza”, 2003, nr 11, s. 7.

rozwiązanie usunęło pojawiające się pomiędzy ekspertami spory względem wcześniej obowiązującej definicji. Nie było pośród nich zgodności, w jaki sposób należy rozpatrywać wykonywane przez ochotników świadczenia czy w ramach przepisów prawa pracy, czy w ramach przepisów prawa cywilnego³.

Przytoczona powyżej definicja wolontariatu wraz z innymi przepisami ustawy dotyczącymi aktywności ochotniczej pozwala określić kto może, a kto nie może zostać ochotnikiem i jaki charakter mają wykonywane przez wolontariuszy świadczenia. Użyte w definicji określenie – wykonywanie świadczeń – oraz dyspozycja zawarta w artykułe 42 ustę 1 ustawy, umieszcza wolontariat w sferze stosunków cywilnoprawnych, do których stosuje się przepisy Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 93 z póź. zm.), a nie w sferze stosunku pracy, do którego miałyby zastosowanie przepisy Ustawy z dnia 26 czerwca 1974 roku Kodeks pracy (Dz.U. 1975 nr 24, poz. 141 z póź. zm.). W związku z tym wnosić należy, iż wolontariuszem może zostać każda osoba posiadająca pełną lub ograniczoną zdolność do czynności prawnych, a więc także młodzież powyżej 13 roku życia oraz osoby częściowo ubezwłasnowolnione za pisemną zgodą ustawowego przedstawiciela. Z przepisów ustawy wynika jednoznacznie, iż małoletni, czyli osoby poniżej 13 roku życia oraz osoby całkowicie ubezwłasnowolnione nie mogą pełnić świadczeń wolontariackich.

Ochotnikami mogą zostawać cudzoziemcy, którzy na podejmowanie tego rodzaju aktywności społecznej nie potrzebują pozwolenia na pracę w Polsce oraz osoby bezrobotne, które angażując się w działalność ochotniczą nie tracą prawa do

---

³ Zdaniem Huberta Izdebskiego, skoro wolontariuszem mogła być każda osoba fizyczna, posiadająca zdolność do czynności prawnych, to zgodnie z artykułem 42 ustę 1, który stanowi, iż świadczenie wolontariuszy podmiotowo odpowiada świadczeniu pracy, należy wobec nich stosować przepisy Kodeksu pracy, z którego wynika, iż zdolność do czynności prawnych mają osoby powyżej 18 roku życia. W związku z tym młodociani, czyli osoby pomiędzy 16 a 18 rokiem życia w świetle przepisów prawa pracy mają ograniczoną zdolność. Zatem należy wnosić, iż małoletni – to jest osoby do 16 roku życia, przeprowadzający zbiórkę publiczną na zasadach określonych w *Ustawie z dnia 15 marca 1933 roku o zbiórkach publicznych* (Dz.U. 1933 nr 22 poz. 162 z póź. zm.) nie posiadają statusu wolontariusza choć i wobec nich powinno się stosować przepisy wynikające z ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Innego zdania był natomiast Jerzy Kopyra, który uważał, iż wobec niepełnoletnich wolontariuszy należy stosować Kodeks cywilny. Według niego aktywność ochotniczą mogą podejmować osoby posiadające pełną lub ograniczoną zdolność do czynności prawnych (niepełnoletni powyżej 13 roku życia lub osoby ubezwłasnowolnione) na podstawie pisemnej zgody opiekuna prawnego. Przyjęta nowelizacja ostatecznie rozstrzygnęła istniejące spory.

zasiłku⁴. Potwierdzają to przepisy zawarte w Ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001 z póź. zm.), której artykuł 2 ustęp 2 stanowi, iż *wykonywanie przez wolontariuszy świadczeń odpowiadających świadczeniu pracy na zasadach określonych w przepisach o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie nie stanowi przeszkody do nabycia oraz posiadania statusu bezrobotnego, jeżeli wolontariusz przedstawi właściwemu powiatowemu urzędowi pracy porozumienie z korzystającym⁵. Aktywność ochotnicza nie uniemożliwia zatem nabycia i posiadania statusu bezrobotnego oraz nie powoduje jego utraty.*

Uchwalona 22 stycznia 2010 roku nowelizacja ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2010 nr 28, poz. 146) umożliwiła także członkom stowarzyszeń podejmowanie i wykonywanie na ich rzecz świadczeń ochotniczych. Na mocy wcześniej obowiązujących przepisów dobrowolna, społeczna działalność członków stowarzyszeń nie mieściła się w kategorii działalności wolontarystycznej.

Wolontariusze wykonują świadczenia na rzecz organizacji pozarządowych⁶ oraz organizacji pożytku publicznego – podmiotów wymienionych w artykule 3 ustępie 3 omawianej ustawy⁷; organów administracji publicznej, stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego oraz jednostek organizacyjnych podległych administracji publicznej lub nadzorowanych przez te organy z wyłączeniem prowadzonej przez nie

---

⁴ J. Blicharz, A. Huchla, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 29.

⁵ *Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001 z póź. zm.).

⁶ W świetle artykułu 3 ust. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, organizacjami pozarządowymi są niebędące jednostkami sektora finansów publicznych (w rozumieniu ustawy o finansach publicznych) i niedziałające w celu osiągnięcia zysku osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia z wyłączeniem ustępu 4. artykułu, czyli: partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych oraz fundacji utworzonych przez partie polityczne.

⁷ Art. 3 ust. 3 stanowi, iż działalność pożytku publicznego może być prowadzona przez: osoby prawne i jednostki organizacyjne działających na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego; stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego; spółdzielnie socjalne; spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe działające na podstawie przepisów *Ustawy z dnia 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej* (Dz.U. 2007 nr 226, poz. 1675 z póź. zm.), które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych i nie przeznaczają zysku do podziału pomiędzy członków, udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

działalności gospodarczej. Wolontariusze nie mogą być zatrudnieni w podmiotach gospodarczych – spółkach czy przedsiębiorstwach funkcjonujących w ramach organów administracji publicznej prowadzących działalność gospodarczą. Ze świadczeń wolontariuszy mogą korzystać zarówno polskie jak i międzynarodowe organizacje pozarządowe działające w kraju, realizujące projekty na rzecz dobra publicznego w ramach szeroko rozumianej pomocy społecznej, ekologii, ochrony zdrowia i edukacji. Ustawa nie reguluje natomiast zasad pracy wolontariuszy na rzecz osób indywidualnych. Mogą oni świadczyć im pomoc za pośrednictwem organizacji i wyspecjalizowanych instytucji.

Kwalifikacje wolontariuszy reguluje artykuł 43 ustawy, który stwierdza, iż wolontariusz powinien posiadać i spełniać wymagania odpowiednie do rodzaju i zakresu wykonywanych świadczeń, jeżeli obowiązek posiadania i spełniania takich wymagań, wynika z innych przepisów. Oznacza to, iż nie zawsze wymagane jest posiadanie specjalistycznych kompetencji. Dotyczy to przede wszystkim organizacji i instytucji publicznych realizujących takie zadania, które wymagają od wolontariuszy określonych kwalifikacji. Dodatkowe kryteria ochotnicy muszą spełniać między innymi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, ośrodkach szkolno-wychowawczych i poradniach psychologicznych. Podejmując świadczenia w zakładach opieki zdrowotnej wolontariusz, wykonujący zadania z zakresu opieki medycznej nad chorym, musi posiadać wykształcenie medyczne. Nie dotyczy to sytuacji, w której działanie ochotnika polega na udzielaniu wsparcia czy organizowaniu czasu wolnego pacjentom.

Podstawą współpracy pomiędzy organizacją a wolontariuszem jest porozumienie, określające zakres, sposób wykonywania świadczeń oraz czas ich wykonywania (art. 44 ustawy). Powinno zawierać także informację o możliwości i warunkach jego rozwiązania. Pisemne porozumienia sporządza się dla świadczeń trwających powyżej 30 dni, krócej trwające zazwyczaj zawierane są w formie ustnej, choć na prośbę wolontariusza, także i ono może być zawarte w formie pisemnej⁸. Zakres, czas i

---

⁸ J. Blicharz, A. Huchla, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie...*, dz. cyt., s. 138.

sposób wykonania świadczenia określają wspólnie korzystający i wolontariusz w treści porozumienia, przy czym ustawa nie określa wzoru takiego porozumienia. Na żądanie wolontariusza korzystający zobowiązany jest wydać pisemne zaświadczenie o zakresie wykonywanych czynności oraz na wyraźną prośbę zobligowany jest do przedłożenia pisemnej opinii o wykonanych przez ochotnika świadczeniach, w tym także o sposobie i jakości ich wykonania.

Stosunek prawny łączący korzystającego i wolontariusza jest stosunkiem cywilnoprawnym, dlatego do spraw nieuregulowanych w porozumieniu na mocy art. 44 ust. 5 stosuje się przepisy Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 93 z póź. zm.). W konsekwencji z tytułu podejmowanej aktywności społecznej nie przysługują wolontariuszowi uprawnienia pracownicze (urlop wypoczynkowy). W tym czasie nie jest on również objęty ubezpieczeniem społecznym, w związku z czym okres ten nie jest wliczany do stażu pracy jak również z tytułu wykonywanych świadczeń ochotnikowi nie przysługują świadczenia emerytalne i rentowe⁹. Wolontariuszowi mogą natomiast przysługiwać świadczenia zdrowotne na zasadach przewidzianych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (art. 46 ustawy). Objęcie wolontariusza ubezpieczeniem zdrowotnym zależy wyłącznie od woli korzystającego oraz od faktu czy ma on opłacane składki na ubezpieczenie zdrowotne z innego tytułu – na przykład z umowy o pracę. Następuje ono w momencie zawarcia umowy przez korzystającego z Narodowym Funduszem Zdrowia, natomiast wygasa z dniem rozwiązania umowy bądź po upływie miesiąca nieprzerwanej zaległości w opłacaniu składek (art. 21 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku Przepisy wprowadzające Ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie; Dz.U. 2003 nr 96, poz. 874). Składkę odprowadza korzystający za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, obliczając ją od podstawy najniższego wynagrodzenia¹⁰. Zgodnie z ustawą

---

⁹ Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. nr 137, poz. 887 z póź. zm.) nie przewiduje możliwości objęcia wolontariusza ubezpieczeniem emerytalnym, rentowym, chorobowym czy wypadkowym.

¹⁰ Obecnie najniższe wynagrodzenie wynosiło 1317 zł brutto – z dniem 1 stycznia 2012 roku wzrosło do 1500 zł brutto.

ochotnikowi wykonującemu świadczenie na rzecz korzystającego przez okres krótszy niż 30 dni przysługuje ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków. Przy porozumieniu zawartym na czas dłuższy niż 30 dni wolontariuszowi przysługuje także zaopatrzenie z tytułu wypadków podczas wykonywanych świadczeń na podstawie Ustawy z dnia 30 października 2002 roku o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach (Dz.U. 2002 nr 199, poz. 1674 z póź. zm.). Wolontariusz objęty jest zaopatrzeniem od momentu zawarcia porozumienia, natomiast korzystający nie ma obowiązku zapewnienia ochotnikowi ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków na okres pierwszych 30 dni trwania porozumienia¹¹. Wolontariuszowi, który wskutek wypadku w szczególnych okolicznościach stał się niezdolny do pracy przysługuje renta z tytułu niezdolności do pracy – stała, jeśli niezdolność do pracy jest trwała lub – czasowa, jeśli niezdolność do pracy jest okresowa (art. 4 ust. 1 Ustawy o zaopatrzeniu z tytułu wypadków...). Wolontariuszowi, który doznał trwałego uszczerbku na zdrowiu w wyniku wypadku powstałego w szczególnych okolicznościach i w związku z tym stał się osobą całkowicie niezdolną do pracy, przysługuje odszkodowanie z tytułu tego uszczerbku (art. 4 ust. 2 Ustawy o zaopatrzeniu z tytułu wypadków...). Świadczenia te nie przysługują ochotnikowi, będącemu osobą poszkodowaną, jeśli uszkodzenia te nastąpiły wskutek działania umyślnego bądź rażącego niedbalstwa, przebywania w stanie nietrzeźwym lub pod wpływem środków odurzających albo substancji psychotropowych¹².

Konieczność zapewnienia wolontariuszom ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków oraz ubezpieczenia kosztów leczenia podczas pobytu za granicą, jeśli nie są one gwarantowane z innego tytułu, spoczywa na organizacji korzystającej. Dotyczy to także wolontariuszy wydelegowanych do wykonywania świadczeń poza granicami kraju, szczególnie na terenach, na których prowadzone są

---

¹¹ J. Blicharz, A. Huchla, *Ustawa o działalności pożytku publicznego...*, dz. cyt., s. 138.

¹² Tamże, s. 138.

działania zbrojne, bądź na których wystąpiła klęska żywiołowa lub katastrofa naturalna. W innych sytuacjach korzystający może, ale nie musi tego czynić¹³.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie nie reguluje kwestii ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej, ale ponieważ porozumienie pomiędzy wolontariuszem i korzystającym jest stosunkiem cywilnoprawnym, ochotnik może odpowiadać za niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania wynikającego z zawartego porozumienia lub za czyny niedozwolone. Dlatego też w zakresie wykonywanych świadczeń korzystający może wykupić wolontariuszowi ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej. Ubezpieczyć może się także sam ochotnik. W obydwu przypadkach decyzja o ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej jest fakultatywna dla stron porozumienia¹⁴.

Artykuł 45 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie nakłada na korzystającego obowiązek informowania ochotnika o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa związanego z wykonywanymi świadczeniami oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami. Tym samym korzystający musi zapewnić wolontariuszowi higieniczne i bezpieczne warunki pracy oraz w razie potrzeby zagwarantować odpowiednie środki ochrony indywidualnej. Obowiązek poinformowania ochotnika o mogących wystąpić zagrożeniach, nie jest jednoznaczny z przeprowadzeniem szkolenia z zakresu bezpieczeństwa higieny pracy¹⁵. Dla korzystającego istotne jest jednak potwierdzenie przez wolontariusza zapoznania się z informacjami o potencjalnych niebezpieczeństwach oraz o postępowaniu w przypadku ich wystąpienia. Obowiązkiem korzystającego jest również zapewnienie dostępności informacji dotyczących niebezpieczeństw (art. 47 ustawy). Wolontariusz powinien także potwierdzić zaznajomienie się z przysługującymi mu prawami i ciążącymi na nim zobowiązaniami.

---

¹³ P. Jaśkiewicz, A. Olejniczak, *Pożytek publiczny i wolontariat. Komentarz do zmienionych przepisów*, Warszawa 2010, s. 87.

¹⁴ Tamże, s. 139.

¹⁵ H. Izdebski, *Komentarz do ustawy o działalności organizacji pożytku publicznego i o wolontariacie*, Warszawa 2003.

Na zasadach określonych w odrębnych przepisach, korzystający może pokrywać koszty podróży służbowych, diet oraz innych kosztów poniesionych przez wolontariusza niezbędnych dla należytego wykonania świadczenia. Aby poniesione przez wolontariusza koszty zostały pokryte muszą zaistnieć łącznie 3 przesłanki¹⁶. Po pierwsze u danego korzystającego, będącego zarazem pracodawcą muszą obowiązywać przepisy prawa pracy – zbiorowy układ pracy, regulamin pracy, określające jakie koszty są pracownikom zwracane przez pracodawcę. Po drugie, koszty poniesione przez wolontariusza muszą być kosztami niezbędnymi oraz po trzecie, koszty te muszą być bezpośrednio związane z wykonywanym na rzecz zamawiającego świadczeniem. Przy rozpatrywaniu zasadności ponoszonych kosztów warto pamiętać o nadrzędnym – nieodpłatnym charakterze wolontariatu. Pod rygorem nieważności wolontariusz może zwolnić organizację z całości bądź z części obowiązków wynikających z przepisów ustawy. Korzystający, w miarę własnych możliwości finansowych, może także pokrywać koszty szkoleń wolontariuszy w zakresie wykonywanych przez nich świadczeń określonych w porozumieniu. Zgodnie z artykułem 49 ustawy wydatki na świadczenia wolontariuszy w przypadku organizacji pozarządowych stanowią koszty prowadzenia ich działalności statutowej, zaś w przypadku organów administracji publicznej lub jednostek organizacyjnych im podległych koszty korzystających.

Na mocy artykułu 50 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, art. 888 § 1 Kodeksu cywilnego oraz art. 12 ust. 1 Ustawy z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 1992 nr 21, poz. 86 z póź. zm.) wartość świadczenia wolontariusza nie stanowi darowizny na rzecz korzystającego oraz nie może być wliczana do przychodów korzystającego. Darowizną Kodeks cywilny określa umowę, *przez którą darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowywanego kosztem własnego majątku*. Przepisy Ustawy z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowych od osób prawnych (Dz.U. 1992 nr 54, poz. 654 z póź. zm.) w art. 12 ust. 1 stanowią, iż *do*

---

¹⁶ J. Blicharz, A. Huchla, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie...*, dz. cyt., s. 136.

wartości przychodów zalicza się otrzymane pieniądze oraz wartości pieniężne jak również wartość otrzymanych nieodpłatnych świadczeń oraz przychodów w naturze z zastrzeżeniem ust. 3 i 4 oraz art. 14, które stanowią, iż do przychodów nie zalicza się pkt 16 wartości świadczeń wolontariuszy udzielanych na zasadach określonych w przepisach o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Tak więc, zgodnie z przepisami ustaw, wartość świadczenia wolontariusza nie może być uznana za darowiznę, ponieważ podejmujący działalność ochotnik nie jest w stanie przeliczyć swojego świadczenia na pieniądze i uzyskaną w ten sposób kwotę odliczyć jako darowiznę w rocznym zeznaniu podatkowym. Do wartości świadczenia, rozumianego jako korzyść korzystającego nie mają również zastosowania przepisy Ustawy z dnia 28 lipca 1983 roku o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. 1983 nr 45, poz. 207 z póź. zm.).

Uchwalona w 2003 roku i znowelizowana w 2010 roku Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie nie objęła jednak swym zakresem wszystkich rodzajów działań społecznych, w szerokim rozumieniu zaliczanych do wolontariatu. Stąd też do dziś bardziej powszechne jest szersze, potoczne rozumienie wolontariatu jako sieci nieformalnych działań, podejmowanych dobrowolnie i bezpłatnie na rzecz innych osób, instytucji i organizacji aniżeli jego ustawowe uregulowanie.

Pozostałe akty normatywne regulujące prawa i obowiązki wolontariuszy

Ustawowe uregulowania wolontariatu uzupełniają także przepisy szczegółowe zawarte w innych aktach normatywnych: ustawach i rozporządzeniach właściwych ministrów, które doprecyzowują podejmowanie aktywności ochotniczej w zakładach ochrony zdrowia, zakładach opiekuńczo-wychowawczych, szkołach i placówkach oświatowych, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, ośrodkach kuratorskich oraz regulują udział wolontariuszy w przeprowadzaniu zbiórek publicznych. Wolontariat w zakładach ochrony zdrowia regulują przepisy Ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 roku o zakładach opieki zdrowotnej (Dz.U. 1991 nr 91, poz. 408 z póź. zm.). Może być on podejmowany przez osoby wykonujące zawód medyczny we wszystkich

placówkach, wymienionych w artykule 2 ust. 1, między innymi w: szpitalach, zakładach opiekuńczo-leczniczych, przychodniach, hospicjach, sanatoriach, przychodniach, ośrodkach zdrowia, ambulatoriach, zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych, pogotowiach ratunkowych oraz w medycznych laboratoriach diagnostycznych. Pomiedzy zakładem przyjmującym, a wolontariuszem musi zostać podpisane porozumienie, regulujące pracę i zakres wykonywanych świadczeń. Do dobrowolnej pracy ochotniczej w zakładach opiekuńczo-wychowawczych odnoszą się przepisy Ustawy z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64, poz. 593 z póź. zm.). Wolontariat może być podejmowany we wszystkich placówkach opiekuńczo-wychowawczych o charakterze interwencyjnym, rodzinnym i socjalizacyjnym lub takich, które łączą powyższe działania, co znajduje swoje odzwierciedlenie w art. 81 ust. 9, który stwierdza, iż *w realizacji opieki i wychowania w placówce opiekuńczo-wychowawczej można korzystać z wolontariatu. Szczegółowe przepisy dotyczące wolontariatu w placówkach opiekuńczo-wychowawczych zawarte zostały w Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 roku w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych* (Dz.U. 2007 nr 201, poz. 1455). Według art. 24 pkt 2 wolontariuszem może zostać osoba pełnoletnia, posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, która nie była karana za przestępstwo i wobec której nie toczy się żadne postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego. Dyrektor placówki jest zobowiązany do poinformowania wolontariusza o specyfice pracy wychowawczej oraz zobowiązania go do zachowania tajemnicy w sprawach dzieci znajdujących się w placówce. Obowiązkiem dyrektora jest także ubezpieczenie ochotnika od odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe podczas pracy. Porozumienie pomiędzy dyrektorem a ochotnikiem musi zawierać, obok elementów wynikających z ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, dotyczących zakresu wykonywanego świadczenia, czasu i sposobu jego realizacji oraz możliwości jego rozwiązania, także pisemne zobowiązanie ochotnika do pełnej współpracy z dyrektorem placówki oraz

wyznaczonym przez niego wychowawcą. Na prośbę wolontariusza dyrektor zobowiązany jest do wydania pisemnej opinii na temat wykonywanych świadczeń.

Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95, poz. 425 z póź. zm.) umożliwia podejmowanie działań wolontariackich w szkołach oraz innych placówkach oświatowo-wychowawczych, takich jak: schroniska młodzieżowe, placówki kształcenia ustawicznego i praktycznego, ośrodki dokształcania i doskonalenia samozawodowego, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, placówki artystyczne oraz specjalistyczne poradnie i biblioteki pedagogiczne. Ustawa nakłada na dyrektora szkoły lub placówki obowiązek stworzenia odpowiednich warunków do podejmowania działania wolontariuszom, stowarzyszeniom i innym organizacjom (harcerstwu), których celem statutowym jest działalność wychowawcza lub rozszerzanie i wzbogacanie działalności dydaktycznej i wychowawczej placówki. Zgodnie z art. 64 ustawy zajęcia z udziałem wolontariuszy mogą być prowadzone w formie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, organizowanych dla uczniów mających problemy z nauką, zajęć pozalekcyjnych, rozwijających zainteresowania i zdolności uczniów oraz zajęć specjalistycznych wspomagających rozwój dzieci i młodzieży z zaburzeniami rozwojowymi. Pracę w specjalistycznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych reguluje natomiast *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002 roku w sprawie ramowego statutu poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych* (Dz.U. 2003 nr 5, poz. 46). Umożliwia ono podejmowanie aktywności wolontariackiej osobom pełnoletnim, niekaranym oraz takim wobec, których nie toczy się żadne postępowanie karne. Obowiązkiem dyrektora jest wykupienie wolontariuszowi ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej oraz zawarcie pisemnego porozumienia z ochotnikiem. Porozumienie musi określać czas i zakres wykonywanych świadczeń, sposób ich realizacji oraz zawierać zobowiązanie wolontariusza do przestrzegania obowiązujących w poradni zasad, dotyczących wykonywania przydzielonych zadań oraz w szczególności do nieujawniania informacji dotyczących osób, korzystających z

pomocy poradni. Wolontariusz wykonuje swoje świadczenia pod nadzorem dyrektora we współpracy z innymi pracownikami placówki. Na wniosek wolontariusza dyrektor placówki jest zobligowany do wydania opinii dotyczącej wykonywanych przez wolontariusza świadczeń.

Wolontariat w ośrodkach kuratorskich szczegółowo precyzuje z kolei *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 roku w sprawie ośrodków kuratorskich* (Dz.U. 2001 nr 120, poz. 1294) Ochotnicy mogą prowadzić w nich zajęcia polegające na organizowaniu czasu wolnego, uczeniu nawiązywania relacji z otoczeniem, prowadzeniu terapii oraz udzielaniu pomocy w usuwaniu zaniechań wychowawczych i edukacyjnych. Terapię mogą jednak prowadzić wyłącznie osoby posiadające uprawnienia terapeutyczne. Pozostałe zajęcia mogą odbywać się przy udziale osób, nieposiadających specjalistycznego wykształcenia za zgodą kierownika placówki.

*****

Przeprowadzona w 2010 roku nowelizacja ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zasadniczo nie zmieniła rozwiązań przyjętych w 2003 roku. Zaproponowane w zgłaszanej poprawce zmiany tylko w części zostały uwzględnione w nowelizacji. W świetle przedłożonego sejmowi projektu art. 2 pkt 3 ustawy miał otrzymać brzmienie: *wolontariusz to osoba fizyczna posiadająca pełną lub ograniczoną zdolność do czynności prawnych, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie*¹⁷. Przepis ten umożliwiałby podejmowanie aktywności wolontariackiej także osobom małoletnim. Jego brak jej nie ogranicza, ponieważ osoby te mogą angażować się w wolontariat za pisemną zgodą prawnych opiekunów. Przyjęte poprawki doprecyzowały jednoznacznie, zgodnie z wcześniejszymi intencjami ustawodawcy, iż wobec świadczeń wykonywanych przez wolontariuszy należy stosować przepisy kodeksu cywilnego.

---

¹⁷ Projekt nowelizacji ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie – wersja z 16 lutego 2009 roku.

3 listopada 2011 roku weszła w życie druga nowelizacja ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Przyjęte w niej poprawki nie dotyczyły bezpośrednio kwestii związanych z aktywnością ochotniczą. Wprowadziły natomiast istotne zmiany w zakresie składania oraz publikacji przez organizacje pożytku publicznego rocznych sprawozdań finansowych. Na mocy znowelizowanej ustawy od 2013 roku zacznie obowiązywać przepis, dzięki któremu mniejsze organizacje, uzyskujące dochód poniżej 100 tysięcy złotych rocznie, będą mogły składać uproszczone wersje sprawozdań.

Agnieszka Bejma - doktorantka w zakładzie Socjologii i Psychologii Polityki Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Przygotowała rozprawę doktorską poświęconą wolontariatowi jako formie aktywności obywatelskiej.

Abstrakt

Cezurą czasową w rozwoju i funkcjonowaniu wolontariatu w Polsce jest moment uchwalenia Ustawy z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003 Nr 96, poz. 873 z póź. zm.), kiedy to z aktywności nieformalnej wolontariat stał się działalnością formalną prawnie uregulowaną. Przyjęta w ustawie definicja wolontariusza budziła wśród ekspertów wątpliwości, które przepisy – prawa pracy czy prawa cywilnego – mają zastosowanie do podejmowanej dobrowolnie aktywności, dlatego przy okazji innych prac prowadzonych nad ustawą pojawiła się konieczność jej doprecyzowania.

THE LEGAL STATUS OF VOLUNTEERS UNDER THE AMENDED LAW ON PUBLIC BENEFIT ACTIVITY AND VOLUNTEERISM AND OTHER NORMATIVE ACTS

Abstract

Turning point in the functioning of volunteering in Poland is the moment of enactment of the Act of 24 April 2003 on public benefit activity and volunteerism (OJ 2003 No. 96, pos. 873 with subsequent/further amendments.), when volunteering

from informal activity has become a formal legally regulated activity. Accepted definition of a volunteer in the law raised concerns among experts which rules – labor or civil law – should be applied to activity undertaken voluntarily. Hence it was necessary to clarify it.

